

Sygn. akt III USKP 117/21

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 2 marca 2022 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Dawid Miąsik (przewodniczący, sprawozdawca)

SSN Bohdan Bieniek

SSN Zbigniew Korzeniowski

w sprawie z odwołania M. W.

od decyzji Zakładu Ubezpieczeń Społecznych Oddziału w W.

o zwrot nienależnie pobranego świadczenia,

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Pracy i Ubezpieczeń
Społecznych w dniu 2 marca 2022 r.,

skargi kasacyjnej odwołującej się od wyroku Sądu Apelacyjnego w [...] z dnia 7 maja 2019 r., sygn. akt III AUa [...],

- 1. uchyla zaskarżony wyrok i zmienia poprzedzający go wyrok Sądu Okręgowego w W. z 27 kwietnia 2016 r., sygn. akt IX U [...] oraz decyzję organu rentowego z 30 września 2015 r. w ten sposób, że stwierdza, iż odwołująca się nie jest zobowiązana do zwrotu świadczenia pobranego za okres od 22 listopada 2012 r. do 31 marca 2015 r. w kwocie 37620,34 zł (trzydzieści siedem tysięcy sześćset dwadzieścia złotych i trzydzieści cztery grosze);**
- 2. oddala apelację organu rentowego;**

3. zasądza od organu rentowego na rzecz odwołującej się kwotę 540 (pięćset czterdzieści) złotych tytułem zwrotu kosztów zastępstwa procesowego w postępowaniu kasacyjnym.

UZASADNIENIE

M. W. (odwołująca się) – urodzona w dniu [...] [...]1950 r. – legitymuje się niemieckim okresem zatrudnienia od dnia 1 stycznia 2005 r. do 31 grudnia 2014 r. Do chwili obecnej zamieszkuje i pracuje w Niemczech. Posiada tytuł prawny do gruntów rolnych, opłacając z tego tytułu składki w KRUS od 22 kwietnia 2015 r. W dniu 6 stycznia 2010 r. odwołująca się złożyła wniosek o emeryturę, zaznaczając w nim, że nie pozostaje w stosunku pracy. Decyzją z 30 kwietnia 2010 r. Zakład Ubezpieczeń Społecznych Oddział w W. (organ rentowy) przyznał odwołującej się emeryturę od 22 stycznia 2010 r., to jest od dnia osiągnięcia wieku emerytalnego. Odwołująca się pobrała świadczenie emerytalne w okresie od 22 listopada 2012 r. do 31 marca 2015 r. w wysokości 37.620,34 zł brutto. W decyzji zawarte było pouczenie na temat zmiany wysokości, wstrzymania lub zawieszenia wypłaty świadczenia oraz o innych okolicznościach związanych z wypłatą emerytury. Zaskarżoną decyzją organ rentowy zobowiązał wnioskodawczynię do zwrotu kwoty 37.620,34 zł z tytułu nienależnie pobranej emerytury. Podstawą obowiązku zwrotu należności było kontynuowanie zatrudnienia w Niemczech. Za okres od 1 października 2011 r. do 21 listopada 2012 r. odwołującej się odliczono kwotę 17.089,66 zł z tytułu świadczeń wypłaconych za okres objęty wyrokiem Trybunału Konstytucyjnego z dnia 13 listopada 2012 r., K 2/12 (OTK-A 2012 nr 10, poz. 121).

Sąd Okręgowy w W. wyrokiem z dnia 27 kwietnia 2016 r., zmienił zaskarżoną decyzję i zobowiązał wnioskodawczynię do zwrotu nienależnie pobranych świadczeń za okres od 12 listopada 2012 r. do 31 marca 2015 r. w kwocie 31.693,00 zł (pkt I), oddalił dalej idące odwołanie (pkt II) i orzekł o kosztach postępowania (pkt III i IV). W uzasadnieniu wyroku Sąd pierwszej instancji wskazał, że stosownie do art. 138 ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych(jednolity tekst: Dz.U. z 2018 r., poz. 1270 ze zmianami, Dalej jako ustawa emerytalna), oraz art. 103a (dodanego art. 6 ustawy z dnia 16 grudnia 2010 r. o zmianie ustawy o finansach publicznych oraz

niektórych innych ustaw – Dz.U. Nr 257, poz. 1726, dalej jako ustawa zmieniająca) prawo do emerytury ulega zawieszeniu bez względu na wysokość przychodu uzyskiwanego przez emeryta z tytułu zatrudnienia kontynuowanego bez uprzedniego rozwiązania stosunku pracy z pracodawcą, na rzecz którego wykonywał je bezpośrednio przed dniem nabycia prawa do emerytury ustalonym w decyzji organu rentowego. Stosownie do przepisu przejściowego – art. 28 powołanej wyżej ustawy zmieniającej do emerytur przyznanych przed dniem wejścia w życie niniejszej ustawy, przepisy ustawy – w brzmieniu znowelizowanym – stosuje się, poczynając od dnia 1 października 2011 r. Tymczasem, zgodnie z ustaleniami, we wniosku o przyznanie emerytury odwołująca się zaznaczyła rubrykę o niepozostawaniu w stosunku pracy. Podane przez nią informacje były dla organu rentowego wiążące i na ich podstawie kontynuowano wypłatę świadczeń. Wbrew pouczeniu zawartemu w decyzji o przyznaniu emerytury, wnioskodawczyni nie zawiadomiła organu rentowego o zajściu okoliczności powodującej ustanie lub zawieszenie prawa do świadczeń. Dopiero Wydział Realizacji Umów Międzynarodowych w R. poinformował organ rentowy o zatrudnieniu odwołującej się na terenie Niemiec. Sąd Okręgowy wskazał również, że kwoty nienależnie pobranych świadczeń podlegają zwrotowi za okres nie dłuższy niż 3 lata kalendarzowe poprzedzające rok wydania decyzji (art. 138 ust. 5 ustawy emerytalnej), a w sprawie nie wystąpiły przesłanki do potrącenia jakiegokolwiek należności.

Na skutek odwołującej się Sąd Apelacyjny w [...] wyrokiem z dnia 7 maja 2019 r., III AUa [...] zmienił zaskarżony wyrok oraz poprzedzającą go decyzję organu rentowego, orzekając, że odwołująca się nie jest zobowiązana do zwrotu pobranego świadczenia emerytalnego. W konsekwencji Sąd drugiej instancji oddalił apelację organu rentowego nie podzielając stanowiska Sądu pierwszej instancji, że pobierana przez odwołującą się w okresie zatrudnienia w Niemczech emerytura była świadczeniem nienależnym, ponieważ odwołująca się nie została pouczona przez organ rentowy o skutkach prawnych związanych z kontynuowaniem zatrudnienia. Sąd drugiej instancji uznał za szczególnie istotny element regulacji zawartej w art. 138 ust. 2 pkt 1 ustawy emerytalnej, jakim jest wymóg „pouczenia” osoby pobierającej świadczenia przez organ rentowy o braku prawa do ich

pobierania. Powołując się na orzecznictwo Sądu Najwyższego w tym zakresie Sąd drugiej instancji wskazał, że chociażby wypłacenie świadczenia nie było uzasadnione, to pomimo tego nie powstaje obowiązek zwrotu, jeżeli organ rentowy nie stworzył przez właściwe pouczenie sytuacji domniemania, iż pobierający świadczenie wiedział/powinien wiedzieć, że mu się ono nie należy (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 6 grudnia 2010 r., II UK 149/10, LEX nr 786385). Natomiast obowiązek zwrotu świadczenia wypłaconego i pobranego bez podstawy prawnej obciąża tego, kto przyjął je w złej wierze, wiedząc, że mu się nie należy (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 24 listopada 2004 r., I UK 3/04, OSNP 2005 nr 8, poz. 116). Zważywszy na funkcję, jaką pouczenie odgrywa w normatywnej konstrukcji nienależnie pobranego świadczenia, warunkiem uznania, że ubezpieczony pobrał takie nienależne świadczenie jest ustalenie przez Sąd, że pobierający świadczenia wiedział/został pouczony „o braku prawa do ich pobierania” (wyrok Sądu Najwyższego z dnia 4 września 2007 r., I UK 90/07, OSNP 2008 nr 19-20, poz. 301).

Organ rentowy zaskarżył powyższy wyrok Sądu Apelacyjnego w [...] skarga kasacyjną. Skarga ta została uwzględniona przez Sąd Najwyższy, który wyrokiem z dnia 18 grudnia 2018 r., II UK 443/17 (LEX nr 2609185) uchylił wyrok Sądu drugiej instancji i przekazał sprawę do ponownego rozpoznania. Uznając podstawę skargi kasacyjnej za zasadną, Sąd Najwyższy zwrócił uwagę, że wnioskodawczyni – składając wniosek o przyznanie emerytury w dniu 6 stycznia 2010 r. – zaznaczyła, że nie pozostaje w stosunku pracy, oraz, iż nie zamierza osiągać przychodów (k. 5 akt) co nie było prawdą, ponieważ była zatrudniona w Niemczech. Zdaniem Sądu Najwyższego jest to sytuacja odpowiadająca dyspozycji normy art. 138 ust. 2 pkt 2 ustawy emerytalnej. Potwierdza to teza wyroku Sądu Najwyższego z dnia 9 marca 2012 r., I UK 335/11 (LEX nr 1212052), w której trafnie stwierdzono, że udzielenie nieprawdziwej odpowiedzi na pytanie o pozostawanie w zatrudnieniu zawarte we wniosku o emeryturę składane w organie rentowym nie może być usprawiedliwione nieprecyzyjnym pouczeniem i może być uznane za „świadome wprowadzenie w błąd” w rozumieniu art. 138 ust. 2 pkt 2 ustawy emerytalnej, uzasadniające żądanie zwrotu nienależnie pobranego świadczenia. Do podania prawdziwych danych we wniosku o emeryturę nie jest potrzebne żadne pouczenie. Pouczenie takie ma

znaczenie dla przyjęcia nienależności świadczenia w razie zaistnienia okoliczności ustania lub zawieszenia prawa do świadczeń albo wstrzymania ich wypłaty. Natomiast podanie nieprawdziwej informacji dotyczącej okoliczności, od której zależy przyznanie świadczenia powoduje uznanie świadczenia za nienależne. Zdaniem Sądu Najwyższego trudno sobie wyobrazić nieświadome podanie nieprawdziwej informacji o niepozostawaniu w stosunku pracy, tym bardziej, że wiązało się to z zatajeniem (niewypisaniem) danych pracodawcy. O ile przesłanki nabycia prawa do emerytury mogą nie być zrozumiałe dla ubezpieczonego to obowiązek podania danych prawdziwych nie może być uznany za trudny do zrozumienia.

Odwołująca się zaskarżyła powyższy wyrok Sądu Apelacyjnego w [...] skargą kasacyjną w całości. Zaskarżonemu wyrokowi zrzuciła naruszenie art. 138 ust. 1 i ust. 2 ustawy emerytalnej w związku z art. 103a tej ustawy przez ich niewłaściwe zastosowanie i uznanie, że odwołująca się jest zobowiązana do zwrotu nienależnie pobranych świadczeń emerytalnych za okres od 22 listopada 2012 r. do 31 marca 2015 r., gdyż we wniosku o ustalenie prawa do emerytury podała nieprawdziwe dane dotyczące niepozostawania w stosunku zatrudnienia, gdy podanie tych danych pozostawało irrelevantne dla ustalenia prawa do emerytury i jego realizacji, gdyż na mocy wyroku Trybunału Konstytucyjnego K 2/12, jedynymi przesłankami do nabycia i realizacji prawa do emerytury dla odwołującej się są wiek oraz okresy zatrudnienia. Pozostawanie przez odwołującą się w stosunku pracy nie miało znaczenia, ponieważ przepis przewidujący zastosowanie do odwołującej się art. 103a ustawy emerytalnej został uznany za niezgodny z Konstytucją RP.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Skarga kasacyjna odwołującej się okazała się zasadna w stopniu uprawniającym Sąd Najwyższy do wydania orzeczenia reformatoryjnego.

Na wstępie należy podkreślić, że we wcześniejszym wyroku Sądu Najwyższego wydanym w niniejszej sprawie ze skargi organu rentowego (wyrok II UK 443/17), dokonano wykładni art. 138 ustawy emerytalnej w zakresie dotyczącym znaczenia prawnego właściwego pouczenia osoby ubiegającej się o

emeryturę o konsekwencjach podania nieprawdziwej informacji w przedmiocie pozostawania w stosunku pracy u dotychczasowego pracodawcy. Rozpatrywana obecnie skarga kasacyjna odwołującej się obejmuje w swej podstawie również art. 138 ustawy emerytalnej. Nie kwestionuje jednak wykładni tego przepisu dokonanej przez Sąd Najwyższy w wyroku II UK 443/17, lecz zastosowanie tego przepisu do stanu faktycznego niniejszej sprawy z uwagi na wyłączenie na mocy wyroku Trybunału Konstytucyjnego K 2/12 możliwości zastosowania wobec odwołującej się art. 103a ustawy emerytalnej.

W dalszej kolejności należy przypomnieć, że udzielenie nieprawdziwej odpowiedzi na to pytanie o pozostawanie w zatrudnieniu zawarte we wniosku o emeryturę składane w organie rentowym może być uznane za „świadome wprowadzenie w błąd” w rozumieniu art. 138 ust. 2 pkt 1 i 2 ustawy emerytalnej uzasadniające żądanie zwrotu nienależnie pobranego świadczenia (wyrok I UK 335/11). Samo jednak podanie nieprawdziwej informacji i – przez to – świadome wprowadzenie w błąd organu rentowego nie jest jednak wystarczające do kwalifikacji świadczenia jako nienależnie pobranego. Z utrwalonego orzecznictwa Sądu Najwyższego wynika, że nienależnie pobrane świadczenie w rozumieniu art. 138 ust. 2 pkt 1 i 2 ustawy emerytalnej to świadczenie, które zostało wypłacone mimo zaistnienia leżących po stronie ubezpieczonego okoliczności powodujących ustanie lub zawieszenie prawa do świadczeń albo wstrzymanie ich wypłaty w całości lub w części albo wskutek sfalszowania dokumentów lub innych środków dowodów lub innego świadomego wprowadzenia organu rentowego w błąd (wyrok I UK 90/07). Dlatego podstawowym warunkiem uznania, że wypłacone świadczenie podlega zwrotowi jest ustalenie, że bez podania nieprawdziwej informacji ubezpieczona nie nabyłaby prawa do świadczenia albo że w przypadku podania prawdziwej informacji prawo ubezpieczonej do świadczenia emerytalnego byłoby inaczej realizowane niż miało to miejsce (wyroki Sądu Najwyższego: z dnia 2 października 2018 r., I UK 248/17, OSNP 2019 nr 4, poz. 53; z dnia 2 grudnia 2009 r., I UK 174/09, LEX nr 585709).

Odnosząc powyższe ogólne zapatrywania do okoliczności niniejszej sprawy, stwierdzić należy, że odwołująca się niewątpliwie podała nieprawdziwą informację we wniosku o emeryturę co do niepozostawania w zatrudnieniu na dzień złożenia

wniosku. Jednakże podanie tej nieprawdziwej informacji nie miało wpływu na nabycie przez nią prawa do świadczenia i realizację tego prawa w kolejnych latach. W dacie złożenia wniosku o emeryturę nie obowiązywał przepis, z którego wynikałby warunek rozwiązania stosunku pracy z dotychczasowym pracodawcą jako przesłanka nabycia prawa do emerytury. Wymóg taki pojawił się w systemie prawnym i znajdował zastosowanie do ubezpieczonej na mocy art. 28 w związku z art. 6 ustawy nowelizującej, która wprowadziła do ustawy emerytalnej art. 103a. Jednakże wyrokiem Trybunału Konstytucyjnego K 2/12 art. 28 ustawy nowelizującej, przewidujący zastosowanie do ubezpieczonej art. 103a ustawy emerytalnej, został uznany za sprzeczny z art. 2 Konstytucji RP. Tym samym z systemu prawnego usunięto przepis zawierający unormowanie, z którego wynikałoby, że prawo odwołującej się do emerytury nie mogłoby być realizowane, dopóki nie rozwiąże stosunku pracy z dotychczasowym pracodawcą. W konsekwencji okoliczność podania nieprawdziwej informacji we wniosku o emeryturę o niepozostawaniu przez odwołującą się w stosunku pracy z dotychczasowym pracodawcą jest całkowicie irrelevantna zarówno z perspektywy nabycia przez nią prawa do emerytury w 2010 r. jak i realizacji tego prawa w późniejszym okresie. Tym samym nie można mówić o tym, by podanie przez odwołującą się nieprawdziwej informacji skutkowało nieuprawnionym nabyciem prawa do emerytury lub jego bezpodstawną realizacją. Niespełniona zatem zostały przesłanki zastosowania art. 138 ust. 2 pkt 1 ustawy emerytalnej.

Mając powyższe na względzie, Sąd Najwyższy orzekł jak w sentencji na podstawie art. 398¹⁶ § 2 k.p.c.